

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩАННЯ

Податки і податкова політика є найважливішими елементами системи забезпечення економічної безпеки держави, адже вона забезпечує фінансовими ресурсами практично всі його складові: фінансову, кадрову, соціальну, екологічну, правову тощо. У сучасній науці відсутнє не лише загальноприйняте визначення, а й єдине розуміння сутності податкової безпеки. Розглянувши підходи різних вчених до визначення сутності податкової безпеки держави, можна зробити висновок, що це такий стан податкової системи, який характеризується: оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує і наповнення державного бюджету, і розвиток реального сектора економіки, і соціальний захист населення; стійкістю і стабільністю всіх елементів; можливістю реалізації і розвитку податкового потенціалу країни; спроможністю захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам; ефективним використанням конкурентних переваг податкової системи в умовах глобалізації.

Проблеми функціонування системи оподаткування, проявляються через такі загрози: надмірне податкове навантаження; високий рівень корупції; збільшення податкового боргу; дефіцит бюджету; ухилення від сплати податків; тінізація економіки; приховування і зниження об'єктів оподаткування. Також вплив на забезпечення податкової безпеки держави здійснює існуюча система оподаткування, яка є підсистемою податкової системи країни і є сукупністю податків та зборів, існуючих в державі, та механізмом їх справляння.

Чинним законодавством України на сьогодні не визначено дану систему індикаторів податкової безпеки. Також немає єдиного підходу до оцінки податкової безпеки в роботах дослідників. Показники, які можуть бути використані для оцінки податкової безпеки країни, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники, які впливають на рівень податкової безпеки держави

№ з/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1.	Доходи зведеного бюджету, млрд грн.	68,7	84,4	98,6	107,0
2.	Доходи державного бюджету, млрд грн.	51,7	65,8	76,9	83,5
3.	Індекс споживчих цін, %	109,1	104,1	99,8	100,5
4.	Податкові надходження, %	74,6	86,5	84,7	80
5.	Неподаткові надходження, %	23,4	12,6	14,6	17,3
6.	Загальний обсяг дефіциту бюджету до ВВП, %	-5,94	-1,79	-3,79	-4,45
7.	Загальний обсяг державного боргу до ВВП, %	29,8	27,2	28,3	32,5
8.	Втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування	36,1	40,1	48,7	-
9.	Частка тіньового сектора економіки України до ВВП, %	45	44,1	45	-

Ефективно функціонуюча система оподаткування є однією з визначальних складових забезпечення економічного зростання держави, тому недостатнє чи несвоєчасне надходження податків і зборів до доходної частини бюджету завдає значної шкоди інтересам держави та суспільства. Найсуттєвішою зміною в структурі доходів як зведеного, так і державного бюджетів стало зменшення податкових надходжень (на 2,7 в. п. та 4,0 в. п. відповідно). Це пов'язано, в першу чергу, зі збільшенням обсягу власних надходжень, що належать до неподаткових. Крім того, структурні зміни відбулись і в самих податкових надходженнях, що пов'язано з високим рівнем виконання податку на прибуток підприємств та збільшенням його частки, а також низьким рівнем виконання податку на додану вартість та, відповідно, зменшенням його частки. Щодо показника податкових надходжень, то їх надійшло 67,2 млрд грн., з них до державного бюджету надійшло 18,4 млрд грн. податку на прибуток підприємств, таке зростання пов'язане зі зміною правил оподаткування. Водночас прибуток підприємств зменшився на 7,5 %, а їх збитки збільшилися на 10,8 %. Позитивну динаміку надходжень податку на прибуток показали підприємства усіх видів за винятком підприємств державної форми власності. У 2013 році до державного бюджету надійшло 29,3 млрд грн. податку на додану вартість, що менше ніж у попередніх роках. Таке зменшення відбулося за рахунок обсягів відшкодування цього податку та за рахунок скорочення податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів. Надходження акцизного податку становило 9,2 млрд. грн., що є більшим за попередні роки. Таке збільшення відбулося, в першу чергу, в частині податку з тютюну та тютюнових виробів, що пов'язано зі зміною з 1 січня 2013 року ставки акцизу на тютюнові вироби, а також введенням авансової сплати акцизного податку. Значне зниження частки рентної плати та зборів на паливно-енергетичні ресурси викликано відсутністю надходжень у звітному

періоді рентної плати за транзитне транспортування трубопроводами природного газу територією України.

Рівень податкової безпеки держави дозволяє оцінити також і розмір втрати коштів внаслідок пільгового оподаткування. В останні роки простежується зростання значення даного індикатора, що спричинене відсутністю дієвої системи контролю за отриманням та використанням податкових пільг. Втрати бюджетних надходжень у зв'язку із наданням податкових пільг є вагомою складовою податкових втрат. У 2010–2012 рр. простежується стійка тенденція зростання обсягів втрат бюджету від надання податкових пільг. Така тенденція призводить до зменшення обсягів державних фінансів, недофінансування програм соціально-економічного розвитку країни і неспроможності держави виконувати свої функції.

Високий рівень тінізації економіки спричиняє ухилення від сплати податків, а отже, зменшення обсягів податкових надходжень, що, в свою чергу, зменшує доходну частину бюджету та знижує податкову та боргову безпеку країни. За розрахунками професора Лінцького університету Фрідріха Шнайдера, якими користуються у своїй роботі Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, частка тіньової економіки в Україні є найвищою у Європі, склавши у 2010 та у 2012 рр. 45 % від офіційного ВВП. Зниження рівня тінізації у 2011 р. відбулося в умовах завершення гострої фази кризи і переходу до фази відновлення економічного зростання. Так, протягом 2010–2011 рр. спостерігалися зростання і зниження рівня реального ВВП (на 4,1 та 5,2 % відповідно). Це супроводжувалося уповільненням інфляційних процесів в економіці, відновленням динаміки зростання депозитів і кредитів у банківській системі, зниженням напруги в бюджетному секторі.

Отже, для підвищення рівня податкової безпеки потрібно здійснити такі заходи, як: формування податкової облікової політики, що дозволяє зменшити величину податкової бази по податку на прибуток в поточному податковому періоді і переносити навантаження на подальші періоди; скорочення витрат невиробничого характеру, які не можуть бути визнані для цілей обчислення податку на прибуток і не дозволяють відшкодувати ПДВ; забезпечення ведення роздільного обліку за окремими товарами та видами діяльності, оподатковуваних ПДВ за різними ставками; застосування усіх можливих податкових пільг, що знижують податковий тягар, але щоб податкові пільги не перетворювалися в необґрунтовані податкові витрати, переглянути перелік і кількість податкових пільг, скасувати неефективні, які призводять до значних втрат бюджету (зокрема це стосується пільг з ПДВ та податку на прибуток); проведення експертизи договорів організацій з метою забезпечення їх юридичної чистоти і мінімізації ризиків.